

Onderzoeksagenda Laat Erfgoed Spreken

LES

LAAT ERFGOED SPREKEN

Overzicht van onderzoeksopgaven

Transitiethema 1 – Water en bodem

1. Vloeiweidesystemen als onderdeel van klimaatadaptatie 9
2. Watermolenlandschappen als onderdeel van klimaatadaptatie 11
3. Landgoederen en Vechtarmen: historische waterverbindingen als inspiratie voor toekomstige ontwikkelingen 12

Transitiethema 2 – Landbouw en natuur

4. Landgoederen in de ruimtelijke ordening: de landgoedbiotoop 14
5. Groenblauwe dooradering rond natuurgebieden 16
6. Toekomstbestendige parochieparken 17
7. 100 jaar Natuurschoonwet: op weg naar NSW 2.0? 18

Transitiethema 3 – Energie en economie

8. Bedrijventerreinen met het landschap als uitgangspunt 20
9. Verbeeld de verduurzaming van monumenten 21

Transitiethema 4 – Wonen en mobiliteit

10. Houd het warme verleden vast: historische technieken voor duurzame monumenten 23
11. Toekomstbeelden van essen 24
12. Omgaan met het verlies van erfgoed door transitie 26

Inleiding

Overijssel staat voor grote ruimtelijke opgaven op het gebied van wonen, water, natuur, energie en landbouw. Erfgoed wordt daarbij vaak gezien als iets waarmee rekening gehouden moet worden, maar het kan juist ook een bron van inspiratie zijn. Door verbanden bloot te leggen tussen het rijke erfgoed van Overijssel en de transitie van nu, kunnen nieuwe ontwikkelingen beter, fraaier en meer gebiedseigen worden vormgegeven. Daarom werken acht Overijsselse erfgoedorganisaties samen in het programma *Laat Erfgoed Spreken*.

Bij erfgoed wordt vaak gedacht aan wat behouden moet blijven. Erfgoed kan echter meer zijn dan iets om te beschermen. Het laat zien hoe generaties vóór ons omgingen met vraagstukken rond water, bodem, landschap, energie, wonen en landbouw. Historische landschappen, gebouwen, tradities en ambachten bevatten waardevolle kennis die kan helpen bij de keuzes die we vandaag maken.

Juist nu Overijssel voor grote ruimtelijke veranderingen staat, kan erfgoed helpen om ontwikkelingen beter te laten aansluiten bij de kenmerken, geschiedenis en identiteit van een gebied. Niet als blokkade voor verandering, maar als bron van kennis, inspiratie en ontwerpkracht.

Met deze onderzoeksagenda nodigen we studenten, onderzoekers, historische verenigingen en andere geïnteresseerden uit om mee te werken aan actuele erfgoedvraagstukken. De onderzoeksopgaven kunnen worden uitgevoerd als stageopdracht, afstudeeronderzoek of praktijkgericht onderzoek.

De onderzoeksopgaven zijn bewust breed geformuleerd. Afhankelijk van opleiding, interesse en beschikbare tijd wordt samen met de betrokken erfgoedpartner een definitieve onderzoeksopdracht uitgewerkt.

Heb je interesse om met een van de onderzoeksopgaven aan de slag te gaan? Neem dan contact op met Wout Nieuwenhuis via het mailadres wout.nieuwenhuis@landschapoverijssel.nl We bekijken graag samen hoe de onderzoekopgave afgestemd kan worden op jouw opleiding, beschikbare onderzoeksperiode en inhoudelijke interesses.

De Overijsselse erfgoedpartners

Laat Erfgoed Spreken is een samenwerking van acht Overijsselse erfgoedorganisaties. Iedere partner brengt eigen kennis, expertise en netwerken in op het gebied van landschap, gebouwd erfgoed, immaterieel erfgoed, archieven, restauratie, monumentenzorg en ruimtelijke kwaliteit. Samen werken we aan het zichtbaar maken van de kansen die erfgoed biedt voor actuele ruimtelijke opgaven.

Overijssels Particulier Grondbezit

OPG is de belangenvereniging van particuliere eigenaren van landbouwgrond, bos, natuurterreinen en landgoederen in Overijssel. Onze leden beheren een belangrijk deel van het Overijsselse landschap. Wij zetten ons in voor duurzaam beheer van het buitengebied en voor een goede balans tussen natuur, landbouw, erfgoed en maatschappelijke ontwikkelingen.

Het Oversticht

Het Oversticht werkt aan de kwaliteit van de leefomgeving. Vanuit onze expertise op het gebied van erfgoed, stedenbouw, omgevingskwaliteit en landschap helpen wij overheden, organisaties en inwoners bij het maken van weloverwogen keuzes voor de toekomst van dorpen, steden en landschappen.

Stichting Restauratie & Innovatie in de Bouw in Overijssel (RIBO)

RIBO zet zich in voor het behoud van monumenten en restauratievakmanschap. Vanuit het Praktijkcentrum Restauratie en Ambacht op Landgoed Twickel leiden wij nieuwe vakmensen op, delen wij kennis over restauratie en stimuleren wij hergebruik van historische bouwmaterialen.

Stichting Overijsselacademie

De Overijsselacademie onderzoekt, bewaart en deelt kennis over de geschiedenis, taal en cultuur van Overijssel. Als provinciaal kenniscentrum werken wij samen met uiteenlopende partners aan een beter begrip van de identiteit en geschiedenis van onze provincie.

Stichting Monumentenwacht Overijssel

Monumentenwacht Overijssel ondersteunt eigenaren bij het onderhoud en behoud van monumenten. Met inspecties, advies en klein herstelwerk helpen wij monumenten in goede staat te houden en monitoren wij de conditie van het erfgoed in Overijssel.

Collectie Overijssel

Collectie Overijssel beheert en ontsluit archieven van gemeenten, overheden en andere organisaties in Overijssel. Daarmee zorgen wij ervoor dat historische informatie toegankelijk blijft voor huidige en toekomstige generaties.

Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland

KIEN zet zich in voor het behoud en de ontwikkeling van immaterieel erfgoed. We ondersteunen gemeenschappen bij het levend houden van tradities, ambachten, gebruiken en verhalen die van betekenis zijn voor de samenleving.

Stichting Landschap Overijssel

Landschap Overijssel beschermt, ontwikkelt en beheert natuur, landschap en erfgoed in de provincie. Met onze kennis van landschapsgeschiedenis, cultuurhistorie, ecologie en beheer, werken wij aan toekomstbestendige landschappen in Overijssel. Dat doen we samen met vrijwilligers, bewoners, overheden en andere organisaties.

Thematische onderzoeksopgaven

Overijssel staat de komende jaren voor grote ruimtelijke veranderingen. We bouwen woningen, werken aan schoon en voldoende water, versterken natuur en biodiversiteit, schakelen over op duurzame energie en passen ons aan aan een veranderend klimaat. Deze ontwikkelingen vragen om nieuwe keuzes in de inrichting van onze leefomgeving. Om er goed een volwaardige rol te geven binnen deze opgaven, hebben we de onderzoeksagenda onderverdeeld in vier transitiethema's:

Water en
bodem

Landbouw en
natuur

Energie en
economie

Wonen en
mobiliteit

Binnen ieder thema zijn onderzoeks- en ontwerp vraagstukken geformuleerd die laten zien hoe er goed kan bijdragen aan toekomstbestendige ontwikkelingen. De onderzoeksopgaven kunnen afzonderlijk worden uitgevoerd als stage-, afstudeer- of onderzoeksproject.

Onderstaande kaart geeft een verkenning naar mogelijke ruimtelijke transitie en ontwikkelingen in Overijssel. De kaart laat zien waar wij de komende jaren ruimtelijke veranderingen verwachten, maar heeft geen status en biedt geen zekerheid dat deze ontwikkelingen daadwerkelijk plaatsvinden. De kaart is bedoeld als hulpmiddel om vooruit te kijken en ontwikkelingen in samenhang te zien. De kaart is ingedeeld in dezelfde vier transitiethema's en geeft een indruk van mogelijke casusgebieden voor de onderzoeksopgaven.

LES

LAAT ERFGOED SPREKEN

Water en bodem

- Gemiddelde opgave Kaderrichtlijn Water
- Hoge opgave Kaderrichtlijn Water
- Prioritair gebied waterberging
- Actief intrekgebied grondwater (potentiële) waterwinning
- Reservering intrekgebied grondwater (potentiële) waterwinning
- Zoekgebied drinkwaterwinning provincie
- Dijkversterking

Landbouw en natuur

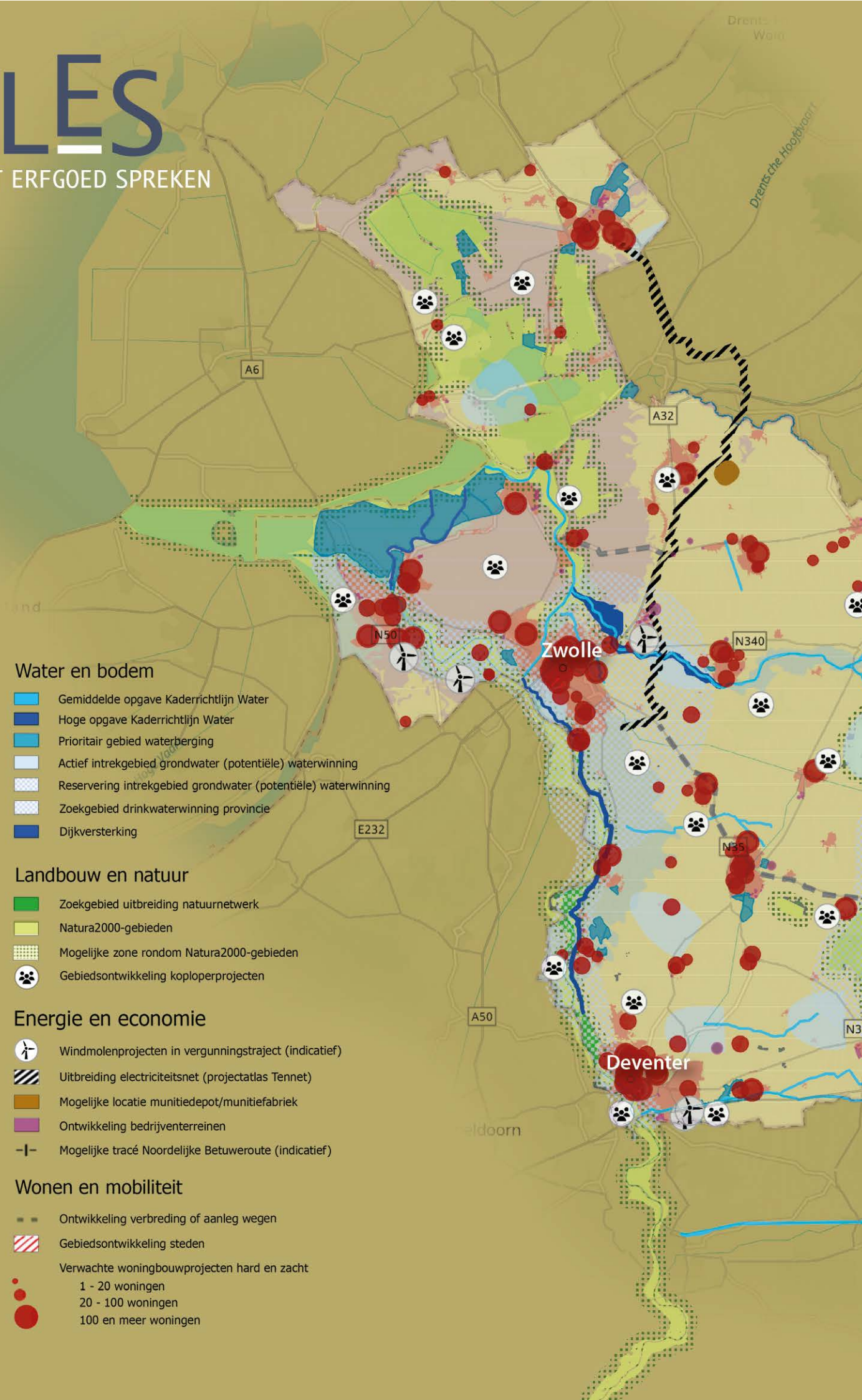
- Zoekgebied uitbreiding natuurnetwerk
- Natura2000-gebieden
- Mogelijke zone rondom Natura2000-gebieden
- Gebiedsontwikkeling koploperprojecten

Energie en economie

- Windmolenprojecten in vergunningstraject (indicatief)
- Uitbreiding elektriciteitsnet (projectatlas Tennet)
- Mogelijke locatie munitiedepot/munitiefabriek
- Ontwikkeling bedrijventerreinen
- Mogelijke tracé Noordelijke Betuweroute (indicatief)

Wonen en mobiliteit

- Ontwikkeling verbreding of aanleg wegen
- Gebiedsontwikkeling steden
- Verwachte woningbouwprojecten hard en zacht
 - 1 - 20 woningen
 - 20 - 100 woningen
 - 100 en meer woningen

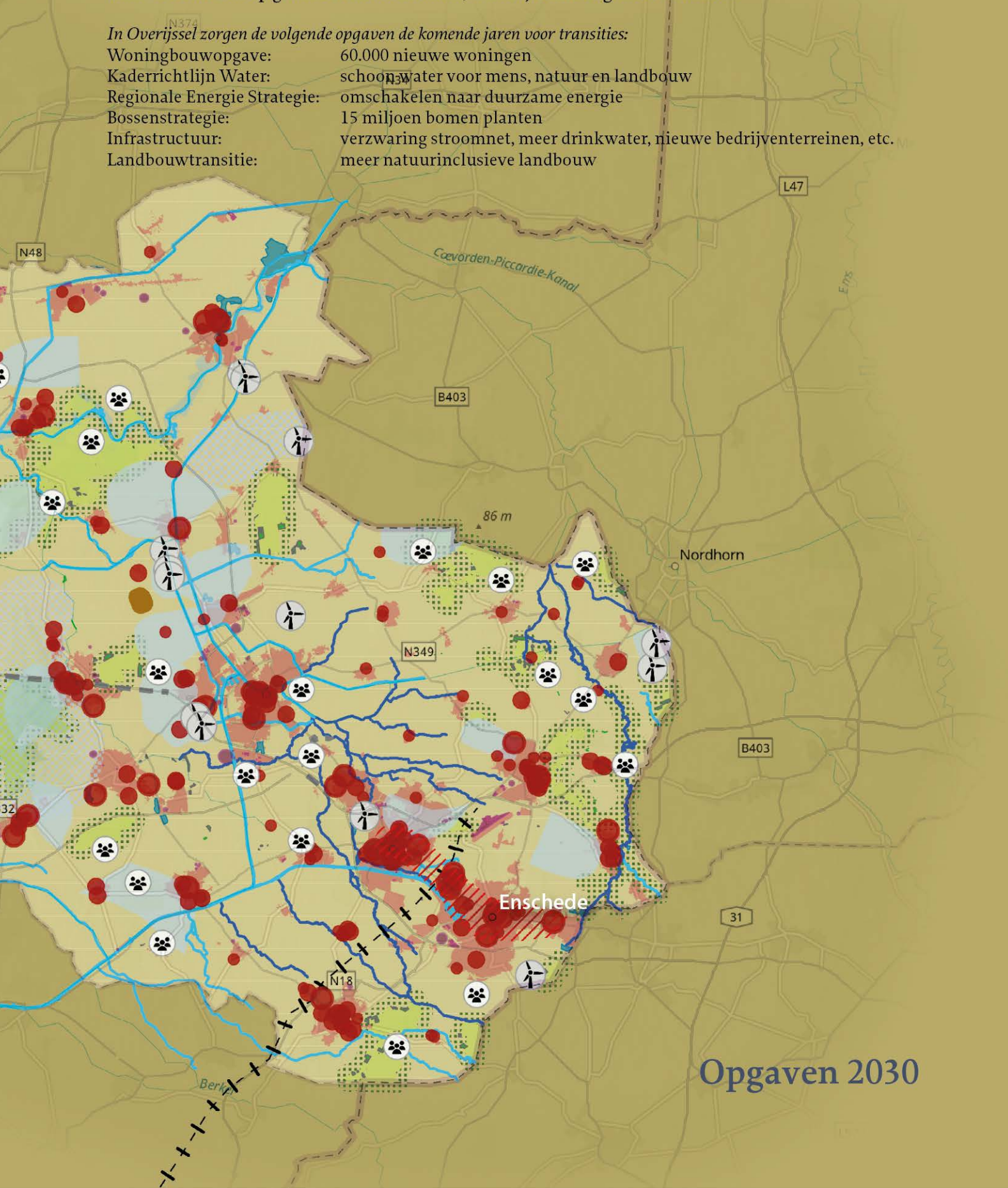
L
E
G
E
N
D
A

Ruimtelijke transities

Transities zijn veranderingen of overgangen van de ene situatie naar de andere. Dat kan op kleine schaal voorkomen, bijvoorbeeld als een monument een nieuwe functie krijgt. Maar het kan ook op grote schaal voorkomen, waarbij een heel gebied verandert.

In Overijssel zorgen de volgende opgaven de komende jaren voor transities:

Woningbouwopgave:	60.000 nieuwe woningen
Kaderrichtlijn Water:	schoon water voor mens, natuur en landbouw
Regionale Energie Strategie:	omschakelen naar duurzame energie
Bossenstrategie:	15 miljoen bomen planten
Infrastructuur:	verzwaring stroomnet, meer drinkwater, nieuwe bedrijventerreinen, etc.
Landbouwtransitie:	meer natuurinclusieve landbouw

Opgaven 2030

Transitiethema 1

Water en bodem

Oud tracé en nieuwe loop van de Buurserbeek bij landgoed het Lankheet

Onderzoekopgave 1. Vloeiweidesystemen als onderdeel van klimaatadaptatie

Betrokken erfgoedpartners: Landschap Overijssel, OPG, Monumentenwacht, Het Oversticht en KIEN.

Eerste aanspreekpunt: Landschap Overijssel

Aanleiding

In grote delen van Nederland zijn nog restanten aanwezig van historische vloeiweidesystemen. In Overijssel zijn met name op de zandgronden langs beken veel vloeiweiden in gebruik geweest. Een vloeiweide bestaat uit een ingenieus systeem van graslanden, hoogteverschillen en waterwerken, waarmee water gecontroleerd door het landschap geleid kan worden. Bij de waterwerken valt te denken aan aangelegde wallen, bekkens, sprengen, flanksloten, kanaaltjes, opvangsloten, stuwtjes, duikers en schuiven.

Vloeiweiden werden gebruikt om een vruchtbaar en mineraalrijk laagje slib uit beekwater over weilanden te verspreiden. Er is al veel onderzoek gedaan naar de verspreiding en ligging van vloeiweiden in Nederland. Dit onderzoek is gepubliceerd in onder andere het boek *Stromend Landschap* (Baaijens, Brinckmann, Dauvellier en Van de Molen, 2011) en de dataset [Historische Vloeiweiden](#) (Brinckmann en Jehee, 2024). Op Landgoed Het Lankheet zijn vloeiweiden opnieuw in gebruik genomen. Tegelijkertijd is dit momenteel de enige locatie in Overijssel waar het systeem actief wordt toegepast.

Met de huidige opgaven rond waterberging, piekafvoeren en langdurige droogte komen vloeiweiden opnieuw in beeld als kansrijk cultuurhistorisch element. Vloeiweiden kunnen een historisch geïnspireerde schakel zijn in de oplossing van problemen met waterberging bij piekafvoer en het vasthouden van water bij droogte. De vraag is hoe en onder welke voorwaarden dit vormgegeven kan worden.

Probleemstelling

Hoewel de ligging en werking van historische vloeiweiden steeds beter bekend zijn, is nog beperkt onderzocht hoe deze systemen in de praktijk kunnen bijdragen aan actuele vraagstukken rondom klimaatadaptatie en waterbeheer. Ook is onduidelijk onder welke voorwaarden vloeiweiden hersteld en opnieuw in gebruik genomen kunnen worden. Wat is er technisch en hydrologisch voor nodig? Met welke erfgoedwaarden dient rekening te worden gehouden? Welk beheer is ervoor nodig? En welk beleid is nodig om het herstel en gebruik van vloeiweiden mogelijk te maken en te borgen?

Opdracht

Je kunt onderzoek doen naar verschillende aspecten van vloeiweiden. Mogelijke onderzoeksrichtingen zijn:

- Ontwerp en herstel (Landschap Overijssel). Maak een ontwerp voor een locatie met historische vloeiweiden en onderzoek hoe het systeem kan bijdragen aan waterberging en het vasthouden van water. Beschrijf welke maatregelen nodig zijn om het ontwerp te realiseren.
- Nieuwe toepassingen van het vloeiweideprincipe (Landschap Overijssel). Onderzoek of het principe van de vloeiweide kan worden toegepast op locaties waar historisch geen vloeiweiden op kaarten te zien zijn. Welke landschappelijke, hydrologische en technische randvoorwaarden zijn hiervoor nodig? Denk aan bodemopbouw, wateraanvoer, hoogteverschillen en waterwerken. Verken zowel de kansen als de beperkingen van deze benadering.
- Beheer van vloeiweidesystemen (Groene Monumentenwacht). Vloeiweiden en hun restanten worden op verschillende manieren beheerd. Op veel locaties staat behoud van de historische restanten centraal, terwijl op andere locaties sprake is van herstel en functioneel beheer. Alleen op Landgoed Het Lankheet worden vloeiweiden nog actief gebruikt voor bevoeiing. Breng de verschillende beheervormen in beeld en onderzoek de mogelijkheden om vloeiweiden op meer locaties actief in te zetten.
- Beleidsmatige bescherming (Oversticht). Veel onderdelen van een vloeiweidesysteem hebben cultuurhistorische of archeologische waarde, maar zijn niet altijd beschermd. Onderzoek hoe de historische betekenis van een vloeiweidesysteem kan worden geborgd in beleid, zonder dat toekomstig gebruik of herstel onmogelijk wordt gemaakt.

- Erfgoedwaarden en gebruik (Oversticht). Onderzoek welke gevolgen het opnieuw in gebruik nemen van historische vloeiveiden heeft voor de aanwezige cultuurhistorische en archeologische waarden. Breng zowel kansen als risico's in beeld.
- Immaterieel erfgoed (KIEN). Onderzoek hoe de kennis, technieken en het gebruik van vloeiveidesystemen als vorm van immaterieel erfgoed kunnen worden behouden en doorgegeven. Verken welke rol beleid hierbij kan spelen.

Eindproduct

Het eindproduct bestaat uit een onderzoek, ontwerpstudie of beleidsadvies waarin de mogelijkheden van vloeiveiden voor hedendaagse wateropgaven worden onderzocht.

Het onderzoek levert concrete handvatten op voor de inzet van historische vloeiveiden als onderdeel van toekomstbestendig waterbeheer en klimaatadaptatie. Casusgebieden en voorbeeldlocaties worden samen met erfgoedpartners geselecteerd.

Onderzoekopgave 2. Watermolenlandschappen als onderdeel van klimaatadaptatie

Betrokken erfgoedpartners: Landschap Overijssel en Het Oversticht

Eerste aanspreekpunt: Landschap Overijssel

Aanleiding

Watermolens hebben eeuwenlang een belangrijke rol gespeeld in het Twentse landschap. Naast het malen van graan en het persen van lijnolie hadden zij grote invloed op de lokale waterhuishouding. Om een watermolen te laten functioneren werd water opgestuwd, waardoor bovenstrooms van de molen een natter landschap ontstond. Dit had gevolgen voor de inrichting en het gebruik van het omliggende landschap. Generaties bewoners, boeren en molenaars hebben geleerd om met deze natte omstandigheden om te gaan.

Tegenwoordig worden overgebleven watermolens vooral gewaardeerd vanwege de monumentale waarde van de gebouwen. Daarbij is minder aandacht voor het historische watersysteem waarvan de molens onderdeel uitmaakten. Juist dat watersysteem kan echter interessante aanknopingspunten bieden voor actuele vraagstukken rondom klimaatadaptatie.

Door klimaatverandering krijgen we steeds vaker te maken met langdurige droogte, afgewisseld met perioden van extreme neerslag. Er wordt daarom gezocht naar manieren om water langer vast te houden in het landschap en piekafvoeren tijdelijk te bergen. Historische watermolenlandschappen hebben eeuwenlang water vastgehouden en komen daardoor opnieuw in beeld.

Hoewel de ligging van veel watermolens bekend is, weten we nog relatief weinig over de werking van de achterliggende watersystemen. Voor veel locaties is bijvoorbeeld onvoldoende onderzocht hoe ver de invloed van het opgestuwde water reikte, welke gebieden natter werden, welke effecten dit had op het landgebruik en welke onderdelen van deze systemen nog aanwezig zijn.

Probleemstelling

Watermolenlandschappen kunnen potentieel bijdragen aan klimaatadaptatie, maar zijn nog beperkt onderzocht. Daardoor ontbreekt inzicht in de mogelijkheden om elementen uit deze historische systemen in te zetten voor piekberging en het langer vasthouden van water.

Tegelijkertijd is onvoldoende bekend welke effecten het hergebruik van historische watermolenlandschappen heeft op erfgoedwaarden, grondgebruik en de huidige waterhuishouding. Hierdoor blijft onduidelijk welke rol deze landschappen kunnen spelen binnen toekomstig waterbeheer.

Opdracht

Onderzoek aan de hand van een watermolenlandschap in Twente hoe historische watersystemen kunnen bijdragen aan hedendaagse wateropgaven. De onderzoekslocatie wordt geselecteerd in overleg met Landschap Overijssel.

Breng daarbij in kaart:

- hoe het historische watermolensysteem functioneerde;
- welke invloed de stuwende werking had op het omliggende landschap;
- welke onderdelen van het historische systeem nog aanwezig zijn;
- hoe de huidige waterhuishouding is ingericht;
- welke kansen en beperkingen historische watermolensystemen bieden voor klimaatadaptatie.

Vertaal de onderzoeksresultaten vervolgens naar een aantal ontwerpprincipes en mogelijke maatregelen waarmee historische watermolenlandschappen kunnen bijdragen aan waterberging en het vasthouden van water.

Eindproducten

- Een analyse van het historische en huidige watersysteem van het gekozen watermolenlandschap.
- Een kaart met onderdelen van het watermolenlandschap
- Een beschrijving van kansen en randvoorwaarden voor de inzet van historische watersystemen bij klimaatadaptatie.
- Een set ontwerpprincipes voor de inzet van watermolenlandschappen bij klimaatadaptatie.

Onderzoekopgave 3. Landgoederen en Vechtarmen: historische waterverbindingen als inspiratie voor toekomstige ontwikkelingen

Betrokken erfgoedpartner: Landschap Overijssel

Aanleiding

Zwolle heeft een kwetsbare ligging in het huidige watersysteem. Bij piekafvoeren krijgt de stad grote hoeveelheden water te verwerken uit Salland en het Vechtdal. Om de druk op de stad te verminderen, wordt onder meer onderzocht hoe water bovenstrooms langer kan worden vastgehouden. Daarbij kan inspiratie worden gezocht in de vele oude Vechtarmen en daaraan gekoppelde landgoederen.

De huidige Vecht heeft in de loop der eeuwen verschillende rivierlopen gekend. Oude Vechtarmen zijn nog goed herkenbaar op hoogtekarten en historische kaarten. Opvallend daarbij is dat veel landgoederen in het Vechtdal een duidelijke relatie hebben met een voormalige of huidige loop van de Vecht. De aanwezigheid van water had invloed op de locatiekeuze, inrichting en het functioneren van deze landgoederen. Het water van de Vecht werd bijvoorbeeld gebruikt voor grachten, waterpartijen en parkaanleg.

In de loop van de tijd is de Vecht genormaliseerd, zijn oude rivierarmen afgesneden en is het watersysteem sterk veranderd. Daardoor zijn veel historische relaties tussen landgoederen en waterlopen minder zichtbaar geworden. Tegelijkertijd kan juist dit historische landschap van Vechtarmen, landgoederen en waterstructuren nieuwe inspiratie bieden voor actuele vraagstukken rond waterbeheer. Door historische waterrelaties als uitgangspunt te nemen, ontstaan mogelijk kansen om water langer vast te houden en tegelijkertijd landschappelijke kwaliteit, natuurwaarden en erfgoedwaarden te versterken.

Probleemstelling

Hoewel duidelijk is dat veel landgoederen in het Vechtdal historisch verbonden zijn met de Vecht en haar oude rivierlopen, is nog beperkt onderzocht hoe deze relaties zijn ontstaan, hoe zij hebben gefunctioneerd en welke invloed zij hebben gehad op de ontwikkeling van het landschap. Daardoor ontbreekt inzicht in welke historische waterstructuren en landschappelijke relaties nog aanwezig zijn en hoe deze kunnen bijdragen aan actuele opgaven rondom klimaatadaptatie. Ook is nog onvoldoende bekend welke locaties het meest kansrijk zijn om de historische verbinding tussen landgoederen en Vechtarmen opnieuw een betekenisvolle rol te geven.

Opdracht

Onderzoek de historische relatie tussen de landgoederen en de voormalige waterlopen van de Vecht. Het onderzoeksgebied ligt in de benedenloop van de Vecht, grofweg het gebied tussen Ommen en Zwolle. Breng in kaart:

- hoe het watersysteem van de Vecht zich heeft ontwikkeld;
- welke relatie de landgoederen hadden met de rivier en haar oude lopen;
- welke rol water speelde in de inrichting van de landgoederen;
- welke landschappelijke structuren nog aanwezig zijn;
- hoe deze relatie tussen landgoederen en Vechtarmen is veranderd door normalisatie van de Vecht, ontwatering en andere ruimtelijke ingrepen;
- welke kansen historische waterstructuren bieden om beter om te gaan met het veranderende klimaat.

Vertaal de onderzoeksresultaten naar een inspiratiekaart met kansrijke locaties waar de historische relatie tussen landgoederen en Vechtarmen opnieuw kan worden benut voor toekomstige ontwikkelingen.

Eindproduct(en)

- Een historisch-geografische analyse van de relatie tussen landgoederen en Vechtarmen.
- Een kaart waarop de verbindingen tussen oude Vechtarmen en landgoederen zijn weergegeven.
- Een inspiratiekaart waarop de meest kansrijke locaties en verbindingen zijn weergegeven.
- Aanbevelingen voor hoe de historische waterstructuren in het onderzoeksgebied kunnen bijdragen aan klimaatadaptatie, landschappelijke kwaliteit, natuur- en erfgoedwaarden.

Hagmolenbeek

Transitiethema 2

Landbouw en natuur

Onderzoeksopgave 4. Landgoederen in de ruimtelijke ordening: de landgoedbiotoop

Betrokken erfgoedpartner: Overijssels Particulier Grondbezit

Aanleiding

De cultuurhistorische waarde van een landgoed wordt niet alleen bepaald door het landhuis, de bijgebouwen of de parkaanleg, maar ook door de samenhang met het omliggende landschap. Ontwikkelingen op het gebied van landbouw, natuur, woningbouw, energie en infrastructuur kunnen deze samenhang versterken, maar ook onder druk zetten.

Hoewel de kern van een landgoed vaak wettelijk beschermd is, geldt dit lang niet altijd voor het omliggende landschap. Juist in deze overgangszone bevinden zich veel historische relaties tussen het landgoed en zijn omgeving. Denk hierbij aan zichtlijnen, lanen, waterlopen, pachtboerderijen, bosstructuren en historische verkavelingspatronen. Wanneer deze samenhang verloren gaat, wordt het landgoed blijvend aangetast.

Om de ruimtelijke samenhang tussen landgoed en omgeving beter inzichtelijk te maken hebben Overijssels Particulier Grondbezit en Landschap Overijssel in 2024 de *Methodiek Landgoedbiotoop* ontwikkeld. De landgoedbiotoop brengt de historische, ruimtelijke en immateriële relaties tussen een landgoed en het omliggende landschap in beeld. De methodiek helpt gemeenten, eigenaren en andere betrokken partijen om erfgoedwaarden mee te nemen in ruimtelijke afwegingen, zowel binnen als buiten de wettelijke begrenzing van het landgoed. Daarmee is de landgoedbiotoop niet alleen een instrument voor bescherming van erfgoedwaarden, maar ook een hulpmiddel om ruimtelijke ontwikkelingen beter in te passen.

Binnen het programma *Laat Erfgoed Spreken* wordt de methodiek verder uitgerold bij gemeenten en toegepast op landgoederen die te maken krijgen met actuele ruimtelijke ontwikkelingen. Daarbij ontstaat enerzijds behoefte aan een bredere bekendheid en toepassing van de methodiek en anderzijds aan verdiepend onderzoek ter ondersteuning van nieuw op te stellen landgoedbiotopen.

Probleemstelling

De Methodiek Landgoedbiotoop biedt een waardevol instrument om ruimtelijke ontwikkelingen op en in de invloedssfeer van landgoederen te toetsen aan de aanwezige erfgoedwaarden en landschappelijke relaties. De methodiek is nog relatief onbekend bij gemeenten, adviseurs en andere betrokken partijen. De uitdaging is om de meerwaarde van de landgoedbiotoop beter zichtbaar te maken en de toepassing ervan te stimuleren binnen ruimtelijke planvorming.

Daarnaast worden binnen het programma *Laat Erfgoed Spreken* nieuwe landgoedbiotopen opgesteld voor landgoederen die te maken krijgen met actuele ruimtelijke ontwikkelingen. Hiervoor is aanvullende kennis nodig over de ontstaansgeschiedenis en opbouw van de landgoederen.

Opdracht

Binnen deze onderzoeksopgave zijn twee onderzoeksrichtingen mogelijk. De definitieve opdracht wordt in overleg met OPG vastgesteld.

Onderzoeksrichting 1. Communicatie en toepassing van de *Methodiek Landgoedbiotoop*

Onderzoek hoe de *Methodiek Landgoedbiotoop* beter onder de aandacht kan worden gebracht bij gemeenten, beleidsmakers, adviseurs en landgoedeigenaren.

Mogelijke onderzoeksvragen zijn:

- Welke doelgroepen maken gebruik van de methodiek?
- Hoe kan de methodiek toegankelijker en gebruiksvriendelijker worden gemaakt?
- Hoe vertaal je een uitgebreide publicatie naar een snel toegankelijk product voor bestuurders, beleidsmakers en eigenaren?
- Welke communicatiemiddelen of -strategieën kunnen ingezet worden om de methodiek een bredere bekendheid te geven?

Eindproducten

- Een communicatiestrategie
- Ontwikkeling van communicatiemiddelen om de methodiek bredere bekendheid te geven, bijvoorbeeld een flyer, handreiking, poster of video.

Onderzoeksrichting 2. Onderzoek ten behoeve van een nieuwe landgoedbiotoop

Voer onderzoek uit naar een landgoed waarvoor binnen het programma Laat Erfgoed Spreken een landgoedbiotoop wordt opgesteld.

Mogelijke werkzaamheden zijn het:

- opstellen van een landschapsbiografie;
- inventariseren van cultuurhistorische en landschappelijke structuren;
- analyseren van historische kaarten en bronnen;
- opstellen van een gedachtegoedkaart;
- inventariseren van groen erfgoed;
- beoordelen van de vitaliteit van groen erfgoed;
- uitwerken van aanbevelingen voor behoud, herstel en toekomstige ontwikkelingen met de landgoedbiotoop als uitgangspunt.

Eindproducten

- een landschapsbiografie;
- bouwstenen voor een nieuwe landgoedbiotoop (inventarisatie, gedachtegoedkaart, etc.)
- aanbevelingen voor het inpassen van toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen.

Onderzoeksopgave 5. Groenblauwe dooradering rond natuurgebieden

Betrokken erfgoedpartner: Landschap Overijssel

Aanleiding

Overal in Overijssel wordt gewerkt aan de versterking van de groenblauwe dooradering van het landschap. Landelijk is de ambitie uitgesproken om 10% van het landelijk gebied te laten bestaan uit landschapselementen zoals houtwallen, heggen, bomenrijen, poelen en sloten. Deze elementen dragen bij aan biodiversiteit, herkenbaarheid van het landschap en een aantrekkelijke leefomgeving.

Bijzondere aandacht gaat uit naar de overgangszones tussen natuurgebieden en landbouwgebieden. Op veel plaatsen is sprake van een scherpe grens tussen natuur en landbouw, terwijl historische landschappen vaak juist bestonden uit een fijnmazig netwerk van landschapselementen dat verschillende functies met elkaar verbond. Groenblauwe dooradering kan de huidige scherpe overgangen verzachten en leefgebieden van planten en dieren opnieuw met elkaar verbinden, waardoor soorten zich gemakkelijker door het landschap kunnen verplaatsen.

De mogelijkheden voor groenblauwe dooradering verschillen sterk per landschapstype. Zo komen in beekdalen andere landschapselementen voor dan op stuwwallen of in veengebieden. Historische landschapsstructuren en landschapselementen kunnen daarom inspiratie bieden voor het realiseren van gebiedseigen oplossingen die bijdragen aan de ambitie van 10% groenblauwe dooradering.

Probleemstelling

Hoewel de ambitie voor groenblauwe dooradering breed wordt gedragen, is nog onvoldoende duidelijk hoe overgangszones tussen natuur- en landbouwgebieden het beste kunnen worden ingericht. Ook ontbreekt vaak inzicht in welke historische landschapselementen karakteristiek zijn voor een gebied en waar de meest kansrijke locaties liggen voor aanleg en/of herstel. Daardoor is behoefte aan ontwerpend onderzoek naar hoe overgangszones tussen natuur- en landbouwgebieden kunnen worden ingericht, passend bij de lokale landschapsopbouw.

Opdracht

Ontwerp een overgangszone tussen een natuurgebied en een landbouwgebied waarin groenblauwe dooradering een centrale rol speelt. Kies samen met Landschap Overijssel een geschikt onderzoeksgebied en breng vervolgens in kaart:

- welke landschapselementen historisch in het gebied voorkwamen;
- welke landschapselementen nog aanwezig zijn;
- welke kansen bestaan voor herstel of aanleg van nieuwe elementen;
- hoe deze elementen kunnen bijdragen aan biodiversiteit en landschappelijke kwaliteit;
- welke rol bodem, water en landschapstype spelen bij de keuze voor bepaalde elementen;
- welke kansen en beperkingen er zijn voor realisatie in de praktijk.

Betrek relevante gebiedspartijen, zoals grondeigenaren, terreinbeheerders en overheden bij het onderzoek en verwerk hun inzichten in het ontwerp. Werk de resultaten uit in een gebiedsgericht ontwerp voor een samenhangend netwerk van groenblauwe dooradering.

Eindproducten

- Een analyse van het landschap, de historische landschapsstructuren en de bestaande groenblauwe dooradering.
- Een kansen- en knelpuntenanalyse voor de aanleg van nieuwe landschapselementen.
- Een ontwerp voor een gebiedsdekkende groenblauwe dooradering in het geselecteerde overgangsgebied.
- Een kaart met prioritaire locaties voor aanleg of herstel van landschapselementen.
- Aanbevelingen voor realisatie, beheer en samenwerking met gebiedspartijen.

Onderzoeksopgave 6. Toekomstbestendige parochieparken

Betrokken erfgoedpartner: Monumentenwacht Overijssel

Aanleiding

Veel katholieke kerken in Overijssel worden geconfronteerd met een teruglopend ledenaantal. Hierdoor worden kerkgebouwen steeds vaker herbestemd of verkocht. Rondom deze kerken liggen regelmatig parochieparken, processiepaden en andere groenaanleggen die een belangrijke rol speelden in het religieuze leven van een gemeenschap. Deze groene erfgoedlocaties zijn vaak minder zichtbaar en minder goed beschermd dan de kerkgebouwen zelf. Wanneer kerklocaties worden verkocht of herontwikkeld, bestaat het risico dat deze parken geheel of gedeeltelijk verdwijnen. Er ontbreekt een overzicht van de ligging, verschijningsvorm, cultuurhistorische waarde en staat van instandhouding van de parochieparken. Ook is nog weinig bekend over de mogelijkheden voor herstel, behoud en financiering van deze bijzondere erfgoedlocaties.

Probleemstelling

Parochie- en processieparken vormen een belangrijk, maar kwetsbaar onderdeel van het religieuze erfgoed van Overijssel. Door ontkerkelijking, herbestemming en eigendomsoverdrachten dreigt kennis over deze parken verloren te gaan en bestaat het risico dat karakteristieke elementen verdwijnen. Er is behoefte aan inzicht in de verspreiding, kenmerken en erfgoedwaarden van deze parken én aan handvatten voor eigenaren en beheerders om ze te behouden, herstellen en toekomstbestendig te maken.

Opdracht

Deze opdracht bestaat uit twee onderdelen, die ook als afzonderlijke opdracht kunnen worden uitgevoerd.

- a) Voer een cultuurhistorische inventarisatie uit van de parochie- en processieparken in Overijssel of een deelgebied daarbinnen. Breng daarbij in kaart:
 - welke parken nog aanwezig zijn;
 - waar deze liggen;
 - welke cultuurhistorische elementen aanwezig zijn;
 - welke stijlkenmerken herkenbaar zijn en of er sprake is van terugkerende ontwerpprincipes of "blauwdrukken".
- b) Selecteer vervolgens één park voor een verdiepend onderzoek, bij voorkeur een park dat onderdeel uitmaakt van een kerklocatie waar ruimtelijke ontwikkelingen plaatsvinden of worden verwacht. Analyseer:
 - de ontstaansgeschiedenis van het park;
 - de cultuurhistorische waarden;
 - de ruimtelijke opzet en karakteristieke elementen;
 - de huidige staat van instandhouding;
 - de ervaringen, wensen en uitdagingen van eigenaren en beheerders.

Werk op basis van deze analyse een toekomstplan uit voor beheer, herstel en eventuele ontwikkeling van het park. Besteed daarbij ook aandacht aan subsidiemogelijkheden, fondsen en andere financieringsbronnen die eigenaren kunnen helpen bij het behoud van het park.

Onderzoeksopgave 7. 100 jaar Natuurschoonwet (NSW), op weg naar NSW 2.0?

Betrokken erfgoedpartner: Overijssels Particulier Grondbezit

Aanleiding

De Natuurschoonwet (NSW) werd in 1928 ingevoerd om particuliere landgoederen te behouden als waardevolle onderdelen van het Nederlandse landschap. De wet bood eigenaren de mogelijkheid hun landgoederen duurzaam in stand te houden en heeft daarmee een belangrijke bijdrage geleverd aan het behoud van erfgoed, natuur, landschap en publieke toegankelijkheid.

Honderd jaar later staan landgoederen opnieuw voor grote uitdagingen. Klimaatverandering, biodiversiteitsverlies, wateropgaven, veranderingen in de landbouw en de energietransitie vragen om nieuwe vormen van beheer en financiering. Het jubileum van 100 jaar NSW biedt daarom niet alleen aanleiding om terug te kijken op de betekenis van de wet, maar ook om vooruit te kijken: welke instrumenten zijn nodig om landgoederen ook in de komende eeuw duurzaam te behouden?

Probleemstelling

De Natuurschoonwet was in 1928 een antwoord op de bedreigingen van het landgoedlandschap. Inmiddels zijn de maatschappelijke en ruimtelijke opgaven ingrijpend veranderd. De vraag is of de huidige NSW nog voldoende aansluit bij deze nieuwe uitdagingen, of dat een vernieuwde benadering nodig is. Welke lessen kunnen worden getrokken uit honderd jaar NSW en hoe kunnen deze worden ingezet voor de toekomst van landgoederen?

Opdracht

Onderzoek aan de hand van een Overijsselse casus hoe de Natuurschoonwet heeft bijgedragen aan het behoud en de ontwikkeling van een landgoed. Gebruik deze analyse als vertrekpunt om te verkennen hoe de NSW kan bijdragen aan actuele opgaven en welke aanpassingen of aanvullingen nodig zijn om landgoederen ook in de toekomst vitaal te houden.

Eindproduct

Een uitgewerkte casus waarin wordt beschreven:

- welke invloed de Natuurschoonwet heeft gehad op het behoud en de ontwikkeling van het betreffende landgoed;
- welke landschappelijke, ecologische en maatschappelijke waarden hierdoor behouden zijn gebleven;
- met welke opgaven landgoederen vandaag de dag worden geconfronteerd;
- in hoeverre de huidige NSW hiervoor voldoende ondersteuning biedt;
- welke kenmerken een toekomstige NSW 2.0 zou moeten hebben om landgoederen te behouden.

De resultaten kunnen worden benut voor activiteiten rond het jubileum van 100 jaar NSW, zoals een publieksboek, tentoonstelling, excursieprogramma of symposium. De concrete casus wordt in overleg met OPG geselecteerd.

Rand van bedrijventerrein De Mors in Rijssen

Transitiethema 3

Energie en economie

Landgoed Warmelo bij Diepenheim

Onderzoekopgave 8. Bedrijventerrein met het landschap als uitgangspunt

Betrokken erfgoedpartner: Landschap Overijssel

Aanleiding

Op verschillende locaties in Overijssel worden bestaande bedrijventerreinen uitgebreid of nieuwe terreinen ontwikkeld. Veel van deze ontwikkelingen vinden plaats aan de randen van steden en dorpen, in gebieden waar nog historische landschapsstructuren aanwezig zijn.

Eeuwenlang werd het landschap ingericht op basis van wat de lokale waterhuishouding en ondergrond te bieden hadden. Hoge gronden waren geschikt voor bewoning en bedrijvigheid, terwijl lage gronden nat bleven en vooral in gebruik waren als hooi- en weiland. Sinds de grootschalige ruilverkavelingen van de 20e eeuw is het natuurlijke systeem steeds meer naar menselijke hand gezet. Hierdoor is de koppeling tussen gebruik en ondergrond op veel plaatsen vervaagd. Zo liggen tegenwoordig veel bedrijventerreinen in de laagste delen van het landschap en dragen zij namen met -mars, -goor of -vlier. In veel gevallen is bij de ontwikkeling van bedrijventerreinen eerst het bestaande landschap verwijderd om vervolgens een nieuw ontwerp toe te passen. Deze benadering draagt bij aan wateroverlast, hittestress en verlies van biodiversiteit.

Tegenwoordig wordt steeds vaker natuurinclusief ontworpen. Daarbij is aandacht voor biodiversiteit en klimaatadaptatie. De cultuurhistorische kenmerken van een gebied spelen hierbij echter nog niet altijd een volwaardige rol. Historische structuren zoals houtwallen, oude wegen, verkavelingspatronen, boerderijen en waterlopen kunnen juist bijdragen aan herkenbare, klimaatbestendige en gebiedseigen bedrijventerreinen.

Probleemstelling

Bij de ontwikkeling van bedrijventerreinen worden cultuurhistorische en landschappelijke structuren vaak slechts beperkt betrokken bij het ontwerpproces. Daardoor gaan herkenbare landschapskenmerken verloren en ontstaan terreinen die onvoldoende aansluiten bij de identiteit, bodemopbouw en waterhuishouding van het gebied. Er is behoefte aan ontwerpend onderzoek dat laat zien hoe historische en bestaande landschapsstructuren benut kunnen worden als uitgangspunt voor nieuwe ontwikkelingen.

Opdracht

Onderzoek een locatie voor een nieuw of uit te breiden bedrijventerrein en analyseer:

- hoe het landschap is opgebouwd (bodem, reliëf en watersysteem);
- welke cultuurhistorische elementen en structuren daarbij horen;
- welke historische landschapskenmerken richting kunnen geven aan nieuwe ontwikkelingen;
- hoe een bedrijventerrein zoveel mogelijk kan worden ingepast in het aanwezige landschap;
- welke kansen en knelpunten je tegenkomt;
- welke kansen landschappelijke inpassing biedt voor klimaatadaptatie, biodiversiteit en ruimtelijke kwaliteit.

Werk de resultaten uit in een ontwerpvoorstel voor een bedrijventerrein waarin het landschap een sturende rol speelt.

Eindproduct

- Een landschapsanalyse van het gekozen onderzoeksgebied.
- Een inventarisatie van cultuurhistorische waarden en landschappelijke structuren.
- Een kansen- en knelpuntenanalyse voor landschappelijke inpassing.
- Een ontwerpstudie voor een landschapsinclusief bedrijventerrein.
- Aanbevelingen en ontwerpprincipes voor toekomstige ontwikkelingen op vergelijkbare locaties.

Onderzoeksopgave 9. Verbeeld de verduurzaming van monumenten

Betrokken erfgoedpartners: Monumentenwacht

Eerste aanspreekpunt: Monumentenwacht

Let op: deze opdracht wordt inmiddels onderzocht door studenten en staat niet meer open.

Aanleiding

Monumenteneigenaren staan de komende jaren voor grote verduurzamingsopgaven om hun gebouw leefbaar en toekomstbestendig te houden. Veel monumenten beschikken nog over historische interieurs, karakteristieke bouwmaterialen en waardevolle afwerkingen. Verbetering van comfort en energiebesparing moeten daarom zorgvuldig worden afgewogen tegen de aanwezige monumentale waarden. Verduurzamingsmaatregelen die voor moderne gebouwen zijn ontwikkeld, kunnen vaak niet één op één worden toegepast in monumenten. Monumentenwacht Overijssel ondersteunt eigenaren met duurzaamheidsadviezen. Daarbij wordt rekening gehouden met monumentale waarden en wordt gezocht naar een goede combinatie van verduurzaming en regulier onderhoud. Voor veel eigenaren blijkt het echter lastig om zich een voorstelling te maken van de gevolgen van de voorgestelde maatregelen voor het uiterlijk en de beleving van hun gebouw. Visualisaties kunnen helpen om verduurzamingsmaatregelen begrijpelijker te maken en inzicht te geven in de effecten op monumentale waarden. Technische adviezen worden daarmee vertaald naar een toegankelijk en realistisch toekomstbeeld.

Probleemstelling

Hoewel veel kennis beschikbaar is over de verduurzaming van monumenten, ontbreekt vaak een toegankelijke manier om voorgestelde maatregelen zichtbaar te maken. Hierdoor kunnen eigenaren en monumentencommissies moeilijk beoordelen welke gevolgen verduurzamingsmaatregelen hebben voor het gebouw en de aanwezige erfgoedwaarden. Er is behoefte aan visualisaties die technische duurzaamheidsadviezen vertalen naar begrijpelijke en realistische toekomstbeelden.

Opdracht

Werk aan de hand van een praktijkcasus van Monumentenwacht Overijssel een duurzaamheidsadvies uit tot een visueel ontwerp. Dit kan bijvoorbeeld een monumentale boerderij, een grachtenpand, een appartementencomplex of een kasteel zijn. Breng daarbij in beeld:

- welke verduurzamingsmaatregelen worden voorgesteld;
- welke monumentale waarden aanwezig zijn;
- welke invloed de maatregelen hebben op het interieur en exterieur;
- hoe de maatregelen kunnen worden ingepast met behoud van erfgoedwaarden;
- hoe visualisaties kunnen bijdragen aan de communicatie en besluitvorming rondom verduurzaming van monumentale panden.

Je kunt inspiratie halen uit [De Groene Menukaart](#) en het digitale handboek [Een warme jas. Over het mooi en goed verduurzamen van oude huizen](#).

Eindproduct

- Een analyse van het monument en de voorgestelde verduurzamingsmaatregelen.
- Eén of meerdere visualisaties in bijvoorbeeld 3D, augmented reality (AR) of virtual reality (VR) waarin de maatregelen zijn uitgewerkt.
- Een korte toelichting op de ontwerpkeuzes en de gevolgen voor de erfgoedwaarden.
- Aanbevelingen voor hoe visualisatietechnieken kunnen worden ingezet binnen de verduurzamingsadvisering van Monumentenwacht Overijssel.

Transitiethema 4

Wonen en mobiliteit

Onderzoeksopgave 10. Houd het warme verleden vast: historische technieken voor duurzame monumenten

Betrokken erfgoedpartner: Overijssels Particulier Grondbezit (OPG)

Aanleiding

Het verduurzamen van monumentale gebouwen is een actuele opgave. Veel moderne oplossingen zijn ontwikkeld voor nieuwbouw en blijken niet altijd toepasbaar in historische panden. Denk aan ingrijpende isolatiemaatregelen, toepassing van zonnepanelen of technische installaties die horen bij airco's en warmtepompen. Deze kunnen botsen met de cultuurhistorische waarden van een gebouw. Tegelijkertijd is de zoektocht naar comfortabel wonen niet nieuw. Al eeuwenlang ontwikkelden bewoners technieken om gebouwen warmer, koeler en aangenamer te maken. Wandtapijten hielpen warmte vast te houden, luiken beschermden tegen kou en hitte en natuurlijke materialen zoals vlas werden toegepast als isolatiemateriaal. Veel van deze oplossingen zijn in de loop van de tijd verdwenen of worden nauwelijks meer gebruikt. De vraag is wat we kunnen leren van historische technieken, materialen en ambachten bij de verduurzaming van monumentale gebouwen. Kunnen oude oplossingen opnieuw worden ingezet of als inspiratie dienen voor nieuwe toepassingen?

Probleemstelling

Historische technieken voor isolatie, ventilatie en klimaatbeheersing zijn vaak beperkt onderzocht in relatie tot de huidige verduurzamingsopgave. Daardoor ontbreekt inzicht in welke historische oplossingen nog bruikbaar zijn en hoe deze kunnen bijdragen aan het verduurzamen van monumentale gebouwen. Er is behoefte aan onderzoek dat historische kennis verbindt met actuele opgaven rond energiebesparing, comfort en duurzaam beheer van gebouwd erfgoed.

Opdracht

Onderzoek hoe mensen in het verleden omgingen met isolatie, ventilatie, verkoeling en wooncomfort in monumentale gebouwen. Breng daarbij in kaart:

- welke technieken en materialen historisch werden toegepast;
- welke rol ambachten speelden bij deze oplossingen;
- welke voorbeelden nog aanwezig zijn in monumentale gebouwen;
- welke historische technieken vandaag de dag opnieuw gebruikt kunnen worden;
- hoe traditionele kennis kan bijdragen aan hedendaagse verduurzamingsopgaven.

Je kunt de resultaten uitwerken in de vorm van onderzoek, ontwerp of experiment. Ook kun je onderzoeken hoe historische oplossingen kunnen worden gecombineerd met hedendaagse verduurzamingsmaatregelen.

Mogelijke eindproducten

- een overzicht van historische technieken voor isolatie, ventilatie en klimaatbeheersing;
- een onderzoek naar de toepasbaarheid van historische technieken in de huidige praktijk;
- een inspiratiegids voor verduurzaming met historische materialen en ambachten;
- een prototype waarin historische technieken worden vertaald naar een modern product, zoals een isolerend wandtapijt of een product gebaseerd op historische materialen en ambachten.

Onderzoekopgave 11. Toekomstbeelden van essen

Betrokken erfgoedpartners: Landschap Overijssel en Het Oversticht

Eerste aanspreekpunt: Landschap Overijssel

Aanleiding

Essen behoren tot de oudste cultuurlandschappen van Overijssel. Oorspronkelijk waren het woonlocaties van prehistorische gemeenschappen en later waardevolle landbouwgronden van middeleeuwse boerengemeenschappen. Door eeuwenlange bemesting met mest en plaggen ontstonden de karakteristieke verhoogde akkercomplexen die nog altijd herkenbaar zijn in het landschap.

De openheid van essen geldt als een belangrijke landschappelijke kwaliteit en geniet daarom een hoge mate van bescherming in provinciaal en gemeentelijk beleid. Tegelijkertijd laat de geschiedenis zien dat veel essen al gedeeltelijk zijn verdwenen door woningbouw, bedrijventerreinen, infrastructuur en andere ruimtelijke ontwikkelingen. Gezien de toenemende ruimteclaims voor wonen, energie, natuur, water en economie is het aannemelijk dat deze druk verder zal toenemen.

Vanuit erfgoedperspectief is dit een onwenselijke ontwikkeling, zeker wanneer ingrepen plaatsvinden zonder oog voor de landschappelijke en historische kwaliteiten van de es. Om beter in te spelen op de verwachte ruimtelijke transitie op historische akkercomplexen, willen we onderzoeken hoe ontwikkelingen op essen eruit kunnen zien met behoud en wellicht zelfs versterking van erfgoedwaarden.

Probleemstelling

De cultuurhistorische betekenis van essen wordt breed erkend, maar er is nog beperkt inzicht in hoe ze een toekomstbestendige plek kunnen behouden binnen de grote ruimtelijke opgaven van deze tijd. Er is behoefte aan ontwerpend onderzoek dat verkent hoe de Overijsselse essen zich kunnen doorontwikkelen met behoud van hun erfgoedwaarden.

Keuze uit twee opdrachten

Opdracht 1: ontwerpscenario's voor toekomstige essen (Landschap Overijssel)

Je start deze opdracht met een analyse van de kenmerken, kwaliteiten en erfgoedwaarden van Overijsselse essen. Op basis daarvan formuleer je ontwerpprincipes voor toekomstige ontwikkelingen. Vervolgens ontwikkel je een reeks toekomstscenario's voor een es die te maken krijgt met verschillende ruimtelijke transitie. Voor iedere transitie werk je een afzonderlijk scenario uit, waarbij je aangeeft in welke mate de ontwerpprincipes konden worden toegepast:

- woningbouw;
- bedrijvigheid of industrie;
- intensieve landbouw;
- natuurinclusieve landbouw;
- natuurontwikkeling;
- multifunctioneel ruimtegebruik.

Eindproduct

Een ontwerpstudie met meerdere toekomstbeelden voor essen, inclusief een analyse van de erfgoedwaarden, een onderbouwing van de ontwerpkeuzes en ontwerpprincipes voor toekomstige ontwikkelingen op essen.

Opdracht 2: beleid voor de toekomst van essen (Het Oversticht)

Onderzoek hoe Overijsselse gemeenten, de provincie en andere relevante partijen omgaan met de bescherming en ontwikkeling van essen.

Besteed daarbij aandacht aan:

- de manier waarop essen zijn opgenomen in huidig beleid;
- de bescherming van openheid en andere kernkwaliteiten;
- de afweging tussen erfgoedbescherming en andere ruimtelijke opgaven;
- ervaringen, kansen en knelpunten uit de praktijk (bijvoorbeeld met een enquête onder beleidsmedewerkers van gemeenten);
- mogelijkheden voor beleid dat niet alleen beschermt, maar ook richting geeft aan kwalitatieve ontwikkelingen.

Eindproduct

Een beleidsanalyse met aanbevelingen voor een toekomstgerichte omgang met essen. Daarbij wordt verkend hoe beleid meer ruimte kan bieden voor erfgoedbewuste ontwikkelingen zonder de karakteristieke kwaliteiten van de es uit het oog te verliezen.

Onderzoeksopgave 12. Omgaan met het verlies van erfgoed door transities

Erfgoedpartner: Het Oversticht

Aanleiding

Ruimtelijke en maatschappelijke transities, zoals klimaatverandering, droogte, wateropgaven, woningbouw en bodemdaling zetten erfgoed steeds vaker onder druk. Een deel van dit erfgoed is beschermd en wordt onderzocht of gedocumenteerd wanneer het bedreigd wordt. Veel erfgoed heeft echter geen beschermde status en dreigt zonder verdere vastlegging of erkenning te verdwijnen. Dit roept de vraag op hoe we zorgvuldig omgaan met erfgoed dat niet behouden kan blijven.

Probleemstelling

Wanneer behoud van erfgoed niet mogelijk is, ontbreken vaak heldere afwegingskaders voor de keuzes die gemaakt moeten worden. Welke erfgoedwaarden zijn zo belangrijk dat we ze willen behouden? Wat kan worden losgelaten? Hoe kunnen overheden, erfgoedorganisaties en betrokkenen deze keuzes onderbouwen en hierover communiceren? En hoe kan verloren erfgoed op een betekenisvolle manier worden gedocumenteerd, zichtbaar gemaakt en herdacht, zodat ook het afscheid nemen een plek krijgt in het proces?

Opdracht

Onderzoek hoe erfgoedprofessionals en overheden kunnen omgaan met erfgoed dat door transities verloren dreigt te gaan. Ontwikkel een afwegingskader voor keuzes rondom behoud, documentatie en afscheid nemen. Verken de mogelijkheden van fysieke en digitale vormen van vastlegging.

Eindproduct

Een uitgewerkte casus van erfgoed dat dreigt te verdwijnen door een transitie, waarin wordt beschreven:

- welke erfgoedwaarden aanleiding geven tot behoud of documentatie;
- welke criteria gebruikt kunnen worden om keuzes te onderbouwen;
- hoe betrokkenen en overheden bij deze keuzes kunnen worden meegenomen;
- welke minimale vorm van documentatie noodzakelijk is;
- welke rol digitale technieken, zoals 3D-registratie of reconstructies, kunnen spelen;
- hoe een betekenisvolle vorm van afscheid nemen of herdenken van verloren erfgoed kan worden vormgegeven.

Het eindproduct resulteert in praktische richtlijnen en aanbevelingen die toepasbaar zijn in toekomstige erfgoedvraagstukken. De concrete casus wordt in overleg met Het Oversticht geselecteerd.

Dijkversterking langs de IJssel met rechts het rijksmonument Dijkstoel van Salland

LES

LAAT ERFGOED SPREKEN

Colofon

Versie 1

Datum: 29 september 2026

Inhoudelijk opgesteld door de gezamenlijke erfgoedpartners

Teksten: Celeste Alink-Pellegrom en Linde Arts-Stokvis

Foto's: Martijn Horst